
Indledning

Religion

AF HILDA RØMER CHRISTENSEN
OG ANNE FOLKE HENNINGSEN

Køn og religion er brændende aktuelle temaer i disse år. Der går næsten ikke en dag, hvor køn og religion ikke tematiseres og diskuteres i trykte eller elektroniske medier.

Sammenhængen mellem køn og religion bliver dog ikke direkte omtalt i medierne, men eksisterer som en ofte skjult forudsætning for debatten fx i den hjemlige debat om tørklæder og kvindeundertrykkelse eller i fokuseringen på demokratiseringen og liberaliseringen af mellemøsten i den nyligt overståede amerikanske valgkamp. Ser man nærmere på de markante religiøse mobiliseringer, som finder sted overalt på kloden i disse år, f.eks. af konservative protestanter i USA, af unge muslimer i Vesteuropa og i tilknytning til de ortodokse kirker i Østeuropa samt i pinsekirkens eksplosive fremgang i flere verdensdele, opdager man, at køn og religion er et centralt omdrejningspunkt. Alt sammen vidner det om en radikaliseringsproces af både religiøse og kønsmæssige identiteter, hvilket har fået konsekvenser for den globale politiske dagsorden.

Et eksempel på den komplekse sammenvævning af køn og religion er den diskurs, der er opstået forlængelse af den 11. September og krigene i Afghanistan og Irak, hvor der er sket en traditionalisering af kønsbillederne som led i religiøs og national retorik. I denne diskurs er kønsrepræsentationerne blevet stereotypiseret i mandlige heroer bestående af vestlige soldater versus mandlige islamiske terrorister. I modsætning hertil har kvindestereotyperne samlet sig om kvinder som ofre: På den ene side de amerikanske enker efter dræbte soldater og på den anden side de af religionen undertrykte og slørklædte kvinder. Det er ikke mindst kvindernes symbolske befrielse fra tørklædet, som har fungeret som dokumentation på vestens frelsende og befriende rolle. Samtidig med, at disse meget synlige og symbolske befrielsesaktioner legitimerer Vestens invasion af Afghanistan og Irak, forskyder diskursen også den kønspolitiske dagsorden. Disse stereotyper, som ikke mindst kommer fra konservativ og populistisk hold, kan således også ses som et forsøg på at erobre og forskyde den politiske dagsorden, hvor kønsligestilling bliver inkorporeret i det kristne Vestens felttog mod det islamiske Østen.¹ Kønsligestilling kommer i forlængelse heraf til at gælde dem 'derude' og ikke os 'herinde'. Sammenkædningen af Islam med kønsdiskrimination af kvinder samt de stereotypiske forestillinger om den mellemøstlige mand medfører altså en dikotomi mellem det Shain Gerami i sin artikel i dette nummer af *Kvinder, Køn og Forskning* betegner som 'Vesten' mod 'Resten'. Denne nyopståede kønsdiskurs legitimerer både vestlig og islamisk nationalisme på forskellig vis.

I artiklen *Islamisk Maskulinitet – og muslimske maskuliniteter* fokuserer Shahin Gerami (iransk født professor i USA) på de forandringer af kønsdiskursen, som var et nøgleelement i den islamiske revolution i Iran. Denne reformulering af kønsdiskursen fokuserede på det, hun betegner som 'isla-

misk hyperseksualitet', der promoverede tre forskellige mandighedsideal. Hun skelner mellem forskellige maskuliniteter: Mullaherne, der fortolker Koranen og shariat. Martyrerne, de unge mænd som adlyder diktatet fra mullaherne, og som ofrer sig for republikken. Og endelig de almindelige mænd, der almindeligvis antages at have nydt godt af denne hyperseksualitet.

Shahin Geramis pointe er imidlertid, at økonomisk krise og pres påvirker alle mænd, som betaler en pris for kønsdiskrimination i almindelighed og for undertrykkelsen af kvinder i deres egne miljøer i særdeleshed. Selv om mandlighedsidealene hver især fungerer som knudepunkter i de forskellige nationale projekter, kan den enkelte mand – og familie – komme til at betale en høj pris for at efterleve disse. Løsningen for middelklassen og de mere velbærgede kan være at emigrere til Vesten.

I artiklen *Religion og deltagelse: Moskeen som kønnet arena* nuancerer Line Predelli disse dominerende kønsdiskurser vedrørende køn og religion gennem en undersøgelse af de modstridende og komplekse processer, som immigrantmoskeerne i Oslo er rammen om. Hendes analyse af norske immigrantmiljøer viser, at kvinder er afgørende for opbygningen af religiøse institutioner blandt religiøse muslimer i diaspora, og at kvinderne synes at opnå en mere solid placering og at blive inkluderet i en bredere vifte af aktiviteter i moskeen efter immigration. Predelli understreger dog, at kvinders øgede deltagelse sker i regi af et patriarkalsk kønsregime, hvor kvindernes ageren stadig i høj grad hviler på mændenes goodwill.

De komplekse forståelser af køn, religion og ligestilling præsenterer *Kvinder, Køn & Forskning* nogle eksempler på i den vox pop, der afslutter nummeret. Her giver en række politikere og ministre deres bud på denne problemstilling lige nu.

På et analytisk plan udfordrer disse aktuelle profileringer af religion og køn de magtful-

de forestillinger i moderne tænkning om, at religion og køn vil forsvinde som meningsgivende og signifikante kategorier i det moderne samfund. Den aktuelle profilering har med andre ord udfordret og forstyrret det 20. århundredes politiske og forskningsmæssige horisonter ved at sætte en række kernebegreber og tolkninger til debat.

Ligesom inden for kønsforskningen har den poststrukturalistiske vending sat sit præg på religionsforskningen. Mens både religion og køn ud fra hver sin kontekst er blevet anset og håndteret som essentialistiske kategorier, anskues de i dag snarere som konstruktioner, der er genstand for begrebslig og praktisk kamp om betydning såvel lokalt som globalt.² Perspektivet udvides yderligere med argumentet om en intersektionel tilgang til køn og religion. Således pointerer den amerikanske professor Merry Wiesner-Hanks, at religion i dag ikke kan udforskes tilfredsstillende uden at inddrage køn. Kønnede kategorier gennemsyrrer religion på komplicerede måder og kommer til udtryk på alle niveauer fra det lokale til det globale og universelle, ligesom også køn interagerer med andre kategorier som race, klasse og etnicitet.

Temanummeret belyser nogle af de dilemmaer og modsætninger, som omgiver feltet køn og religion. Her lyder tesen på den ene side, at religion fastholder og forstærker patriarkalske magtstrukturer og at religion udgør en hindring for forandring af kønsrelationer. På den anden side peger nyere forskning på, at religion og religiøs praksis kan fungere som steder for nytænkning og forandring af patriarkalske kønsrelationer. Køn fungerer på den ene side som en seismograf for konflikter og som grænsemærker for en given religion. Og på den anden side kan netop religion ses som et vigtigt felt for forhandling af kønsrelationer. Både aktuelt og historisk.

Formålet med dette nummer af *Kvinder, køn og Forskning* er at profilere kønsforskning og religionsforskning som vigtige

forskningsfelter og vidensproducenter i forhold til den aktuelle dagsorden. Samtidig er hensigten at få gang i en dialog mellem en kønsblind religionsforskning og en religionsblind kønsforskning. Formålet er med andre ord at demonstrere, at studier af intersektionaliteten mellem køn og religion kan generere ny viden til begge forskningsfelter og bidrage til at løfte disse felter ud af deres respektive niches.

Artiklerne er for en stor dels vedkommende bearbejdede indlæg fra seminaret *Gender and Religion in the 21st Century*, der blev afholdt på Københavns Universitet den 1. oktober 2004. Titlen på seminaret var inspireret af satsningsområdet Religion i det 21. århundrede ved Københavns Universitet, som gav mulighed for at finansiere særlige aktiviteter. Selv om køn og religion ikke i første omgang var et prioriteret emneområde i dette forskningsprogram, blev temaet gentagne gange efterlyst af de inviterede oplægsholdere ved opstarten af satsningsområdet i efteråret 2003. Seminaret gav mulighed for at præsentere en bred og tværfaglig vifte af aktuel forskning i køn og religion fra både internationale, nordiske og danske oplægsholdere. Mens hovedparten af indlæggene ved seminaret fokuserede på udforskningen af kristne kulturer, har vi for at bringe historiske og aktuelle forhold på banen inkluderet artikler med fokus på Islam både i Norden og i Mellemøsten.

Den amerikanske professor Merry Wiesner-Hanks pointerer i sit review-essay, at religion i dag ikke kan udforskes tilfredsstillende uden at inddrage køn. Hun påpeger den lange tradition for feministisk forskning i religion, der har været tæt knyttet til de feministiske bølger i det 20. århundrede. Forskningen er ikke overraskende blevet forstærket siden 1970'erne i ly af den nye kvindebevægelse, *second wave feminism* og kvinde- og kønsforskningens konsolidering. I denne sidste bølge er det muligt at udpege forskellige perspektiver. Mens der i star-

ten var fokus på kvinders genuine, religiøse erfaringer er perspektivet senere blevet bredt ud til køn og religion analytisk og empirisk. Pointen er, at kønsforskning med fokus på religion og feministisk teologi har haft en stor indflydelse på både forskning og religiøs praksis.

I artiklen *Gendering Secularisation Theory* sætter Linda Woodhead, der er lektor i Christian Studies ved Lancaster University, fokus på et af de indflydelsesrige sekulariseringsteorier i moderne tænkning og deres relation til køn. Både Weber og Marx, hvis teorier har været grundlag for efterfølgende teser om sekularisering, bygger deres teorier på mandlige erfaringer med industrisamfundet og lønarbejde. – Kvindernes anderledes placering bidrager til at forklare dels religionens ændrede rolle i moderniteten med domesticeringen af religionen på den ene side og på den anden side domesticeringens helliggørelse. I den senmoderne periode kan der, ifølge Woodhead, iagttages to samtidige bevægelser. Dels falder medlemstal og støtte til de etablerede kirker og menigheder. Noget som Woodhead ser som en følge af kvinders øgede erhvervsarbejde. Samtidig er det muligt at udpege kønsspecifikke aktiviteter på det spirituelle felt, der af Woodhead sættes i forbindelse med den kønsopdelte omsorgsarbejde i den senmoderne verden.

Både Anne Henningsen og Susanne Malchau sætter fra hvert deres perspektiv fokus på nogle oversete og stigmatiserede grupper af kvinder i det tidligt moderne samfund. Anne Henningsen betoner i artiklen *Kristen mission og kvinders øgede mulighedsrum* de mangfoldige roller og karrieremuligheder, som bød sig til for kvindelige missionærer. Hun inddrager også de indfødte konvertitters håndtering af deres nye religiøse tilhørsforhold. Det billede, som tegnes i artiklen, nuancerer de almindelige vestlige antagelser om den typiske kvindelige missionær som underkuet og stramtan-

det frøken og billedet af konvertitterne som det yderste led og ofre i vestens kristne imperialism.

Susanne Malchau synliggør og nuancerer et andet blindt punkt, når det gælder katolicismens status og betydning i Danmark. I artiklen *Romersk-katolske sygeplejeordner i Danmark efter reformationen* præsenteres et detaljeret billede af de katolske søsterordener i Danmark fra 1856 til nutiden.

Hun sætter fokus på mødet mellem den protestantiske/lutherske diakonisseorden og den katolske søsterkultur. – Det er tankevækkende, at katolicismen langt op i tiden blev anset som farlig og uønsket. Susanne Malchau viser, at udviklingen af den danske velfærdsstat fra 1930 til 1970 også indebar de katolske nonnehospitalers endeligt.

Endelig bidrager essayet: *Religious Women in a Chinese City: Ordering the past, recovering the future* af den britiske forsker Maria Jaschok til en gentænkning af religion og køn i en postkolonial og global kontekst. Hun viser, hvordan kvindelige muslimer oplever og forhandler den politiske ideologi i Kina i forhold til religiøse normer og kommercielle ønsker i relation til det kinesiske moderniseringsprojekt.

Vi takker satsningsområdet for støtte til dette nummer af *Kvinder, Køn og Forskning*. Samtidig håber vi på at publikationen kan øge interessen og medvirke til en intensiveret forskningsindsats på disse felter såvel transnationalt som på tværs af discipliner.

Hilda Rømer Christensen og
Anne Folke Henningsen

NOTER

1. Forum on September 11.2001: "Feminist Perspectives on Terrorism". In *Hyphatia*. Vol. 18. no.1. Winter 2003.

2. Talal Asad: "The Construction of Religion as an Anthropological Category". In M Lambek ed: *A Reader in the Anthropology of Religion*. Blackwell Publishing. 2002

Beckford, James A: "Social Movements as Free-Floating Religious Phenomena". In Fenn, Richard K. ed.: *The Blackwell Companion to Sociology of Religion*. Blackwell Publishers 2002. Oxford.